

“KONUT” İÇİN “YUVA”DAN OLMAK! YIKIM TEHDİDİ ALTINDAKİ GECEKONDU MAHALLELERİNDE MAHALLE VE MAHALLELİLİK ALGISI SARIYER DERBENT MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Bu makale, hala sürmekte olan bir TÜBİTAK Projesi kapsamındaki saha araştırmasının ilk verileriyle hazırlanmıştır. Önerdiğimiz TÜBİTAK Projesi, kentsel dönüşümün etkilerini bir yandan mevcut mevzuat çerçevesinde kabul edilen imar planları aracılığı ile, diğer yandan da büyük ölçekli projeler ve küçük yatırımcı hareketleri üzerinden bir ilişkisellik içerisinde incelemekte ve bu projelerin mekân ve toplum üzerinde yaratmakta olduğu basıncı konu almaktadır. Bu metin de yine aynı kapsamda kalarak, toplumsal algı ve bu algıdaki değişime odaklanmaktadır. Dolayısıyla öncelikle gecekondu ve gecekondululuk konuları üzerine bir kavramsal açıklama gerçekleştirilecek, ardından gecekondulu kesimle yapılan anketler ve derinlemesine görüşmelerle ev algısı, mahalle algısı, mahallelilik, dayanışma örüntüleri ve örgütlenme gibi konular değerlendirilecektir. Henüz uygulamaya geçmiş projeler olmaksızın büyük kentsel projeler, imar haklarındaki değişim ve plan tadilatlarıyla da gerçekleşen kentsel dönüşümün nasıl algılandığı, bu algının yaşam tarzlarını nasıl etkilediği ve dönüştürdüğü tartışılacaktır.

Bu bağlamda makalemiz; kentliliği “kent hakkı” üzerinden okuyan ve özellikle sürece katılımı öngörmeksizin, kentsel dönüşüme sadece “ekonomik bedel” ve “konut edindirme” odaklı bakan projelerin toplumsal bedellerini tanımlamaya çalışarak, anket verileri ve odak grup görüşmelerinin sonuçlarından hareketle oluşturuldu. Temel hipotezimiz; kentsel dönüşüm uygulanması istenen gecekondu mahallelerinde yaşayanların, yaşadıkları konutları, sokaklarını ve hatta mahallelerini bir “yuva” olarak gördükleri şeklindedir. Bu bağlamdaki sorunların başında; konut sorunu olmanın ötesine geçtiği, sosyal ilişkilerde bozulma, sosyo-ekonomik özellikleriyle belirginleşen dayanışma örüntülerinin yitimi, mekansal yabancılaşma hatta mekanla özdeşleşmenin yüksek olduğu bu bölgelerde “kimlik kaybı” kaygısına neden olduğu saptamalarımızın gelir. Kentsel dönüşüm gerçekleşmeden, sadece kentsel dönüşüm tehdidi algısının dahi önemli toplumsal etkilerinin olduğunun çeşitli gözlemler ve önceki çalışmalarımızda tespit edilmesinden hareketle, kentsel dönüşüm projelerinde bu tür müdahalelerin toplumsal bedellerinin ölçülmesinin ve projelerin katılımcı olmasının gerekliliğinin ortaya çıktığını saha verilerinden yararlanarak göstermeye çalışacağız.

Saha araştırması verileri makalede, “ev algısı”, “sokak/mahalle algısı”, “dayanışma örüntüleri” tanımlanmaya çalışılacak ve “kentsel dönüşüm tehdidiyle” bunların yeniden biçimlenmesine dair bulgular aktarılacaktır. Böylece çoğu kez fiziki mekanın dönüşümü ya da konut/barınma sorunu bağlamında değerlendirilen kentsel dönüşümün olası toplumsal etkileri, kentsel dönüşüm uygulamalarına maruz kalma tehdidinde olan gecekondu sakinlerinin bu olguyu nasıl algıladıklarından hareketle aktarılacaktır.

Kentsel dönüşüm sonrasında mekan algısı bazı çalışmalarda değerlendirilmiştir¹, bu makalede ise kentsel dönüşüm henüz gerçekleşmeden, yalnızca bu tehdidin varlığının toplumsal etkileri konusunda

¹ Güncel bir çalışma için bkz. KALAYCIOĞLU Sibel, DUDUHACIOĞLU Başak, KARAÇALI Halil, BEYAZ Dilek, “Mekânda değişimin algılanması: Ankara Dikmen Vadisi kentsel dönüşümü”, *6.Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı*,

bir araştırma gerçekleştirerek, akademik anlamdaki bir boşluğu doldurabilmeyi hedefliyoruz. Öncelikli olarak metnimizde, kentsel dönüşümün ne olduğuna dair kısa bir tanımlama yaparak, kentsel dönüşümle ilgili bakış açımızı ortaya koyacağız. Bu bölümde, yapılan odak grup görüşmeleri, Derbent Mahallesi’nde yapılan anket çalışması, kavramsal çerçevemizle bütünleştirilerek yorumlanacaktır. İkinci bölümde, mekân ve mahalle kavramları irdelenecek, bu kavramların yarattığı aidiyet hissi ortaya konacaktır. Üçüncü bölümde ise, örnek mahallemizdeki sokak ve ev kavramlarının birbiri içine geçişliliği aktarılacak; dördüncü bölümde, mahalle, mekân, ev ve sokakla da ilişkilendirilebilecek dayanışma süreçleri ele alınacaktır. Bu bölümde aynı zamanda, mekâna sahip çıkmak ve “yuvayı” yitirmemek için örgütlenme pratiklerinden bahsedilecektir.

YÖNTEM

Çalışmamız, İstanbul’un Sarıyer İlçesi’nde Derbent mahallesinde gerçekleştirilen, hem niceliksel hem de niteliksel yöntemlerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulmuş saha araştırmamıza dayanmaktadır. Örneklem yönetimiyle belirlenmiş çeşitli yaş ve cinsiyet gruplarından mahallelilerle gerçekleştirilen anket çalışmasının yanı sıra, katılımcı gözlem ve odak grup tartışması yöntemlerini içeren bu saha araştırması, farklı sosyo-ekonomik kökenlere sahip mahallelileri kapsamaktadır. Niceliksel ve niteliksel yöntemlerle gerçekleştirilen saha araştırmalarımız hem ele aldıkları temalar hem de hipotezleriyle birbirlerini tamamlar niteliktedir. Niceliksel yöntemle elde ettiğimiz verileri niteliksel yöntemle gerçekleştirdiğimiz çalışmalarla derinleştirmeye gayret ettik. Dolayısıyla çalışmamız, Ragin tarafından oluşturulan niteliksel ve niceliksel yöntemlerin avantajlarını birleştirmeyi deneyen, hem bireysel olarak ele alınan her vakanın hem de formelleştirilmiş analizin analitik kesinliğinin getirdiği zenginliği hesaba katmayı içeren karşılaştırmalı niteliksel-niceliksel analiz yönetimini uygulamaktadır (Albarello, 2007: 96). Bu yönetimin, kentsel dönüşüm gibi bir kentsel-toplumsal sorunun etkisini derinlemesine ölçmek için en uygun seçim olduğunu düşünüyoruz.

Anket, odak grup ve derinlemesine görüşme yöntemleriyle yürüttüğümüz çalışmamızda temel olarak; kentsel dönüşüm projeleri konusundaki farkındalıkları, kentsel dönüşüm, kentsel dönüşüm kısılcındaki mahallenin mevcut fiziki koşulları, mahalledeki yaşam tarzları ve kültürel pratiklerin değişimi hakkındaki algılarını, kent hakkı konusundaki düşüncelerini ele aldık. Bunun yanı sıra, mahallelilerin olası bir dönüşüm sonrasında oluşabilecek durum hakkındaki fikirlerini tespit edip, değerlendirdik.

Kentsel dönüşümün gecekondulu mahallelerinde mekânsal algı üzerindeki etkisi, bazı yetkin çalışmalarda ele alınmıştır. Bizim çalışmamızın özelliği ise etki ile algıyı birlikte değerlendirerek doğrudan bir dönüşüm projesi uygulanmaksızın, mahallelerin çevresinde kentsel mekâna yapılan müdahalelerin, (kapalı siteler, altyapı yatırımları, hastane vs. projeleri ile) mekânı “mutenlaştıracı” özelliğiyle sosyo-psikolojik ve ekonomik etkisi, uygulanması düşünülen kentsel dönüşüm projelerinin oluşturduğu tehdit algısını irdelememizdir.

Araştırmada 280 hane ile anket çalışması gerçekleştirildi, haneler, coğrafi olarak eşit bir dağılım gözetilmek kaydıyla rastgele seçildi. Anketin sonuçlarının değerlendirilmesinin ardından, odak grup görüşmesi gerçekleştirildi. Odak grup görüşmesi yapılırken, yaş, cinsiyet, sosyal – ekonomik durumları farklı kişiler belirlenerek farklı çevrelerin fikirlerinin alınmasına özen gösterildi.

DÖNÜŞÜM

2004 yılında çokça konuşulan, merkezi ve yerel yönetimlerin gündeminde eş zamanlı olarak yer alan kentsel dönüşüm programları temel olarak, “köhneleşmiş mekânları yenilemek ve kaçak yapılanmış gecekonduların ortadan kaldırmak” hedefini göstermektedir (Şen, 2010: 309). Bu akademik bakış açısıyla ortaya konan kentsel dönüşüm tanımının, gecekonduların mahalleleri tarafından da aynı biçimiyle, deneyimlenerek yapıldığını görmek mümkündür.

“Kentsel dönüşüm, böyle zamanın karşısında eskimiş, gücünü yitirmiş sağlamlığından şüphe duyduğumuz, güvenilir olmayan binaların onarılması anlamında anlıyorum ben. Fakat burada ben onu göremiyorum.” (Zeynep, 42, ev hanımı)

Bu bağlamda mahallelilerin, genel olarak yapıların iyileştirilmesi konusunda ilgili ön yargılı bir karşı çıkışları olduğunu söylemek yanlıştır. Mahalle sakinleri, kendilerini içerisine almayan, dışlayıcı, topyekûn bir değişimi ön gören projelere karşı çıkmakta, bunun aksine yaşam alanlarının kendi inisiyatifleri göz önünde bulundurularak daha yaşanabilir hale getirilmesine karşı çıkmamaktadır.

Gerçekleştirdiğimiz anketi yanıtlayan mahalleliler, kentsel dönüşüm sonucunda %93 oranla mahalleden, %82 oranla ise komşulardan ayrılmaya razı olmadığını açıkladılar.

Grafik 1. Mahalleden Ayrılma İsteği

“Biz buradan başka bir yerde yapamayız, buradan bir kere gidersek ayak basamayız.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Grafik 2. Komşulardan Ayrılma İsteği

Şu an burada talepleri bütün mahalleyi istifleyerek koca koca apartmanlara, küçük küçük dairelere hani böyle feodal bir toplumuz bizim ilişkilerimiz, aile ilişkilerimiz, komşuluk ilişkilerimiz bütün bunlara uymayan bir plan proje var ortada. Bana çok ters geliyor, o yüzden ben bu projenin tamamen karşıyım. (Zeynep, 42, ev hanımı)

Mahallelilerin, diğer mahallelerdeki projelerden ve planlardan haberdar olma oranları çok yüksek olmamakla beraber, haberdar olanların çok büyük bir kısmı ise plan ve projelerin olumsuz sonuçları bulunduğunu düşünüyorlar. En medyatik olan projeler, mahalleli tarafından en çok bilinen, fikir sahibi olunan projeler olarak karşımıza çıkmakta ve bunların başında Sulukule Projesi gelmektedir. Neslişah ve Hatice Sultan Mahallelerindeki projeye ilgili fikirlerini sorduğumuz mahalleliler, büyük oranda projeyi olumsuz bulduklarını belirtiyor.

“Dikmen’de, Sulukule’de hep size verilecek dediler. Hatta tapusu da var bu insanların, bu insanları ev vereceğiz dediler yerinden ettiler. Sonra da yok imarda sorun çıktı, yok sit alanıydı o yüzden sizi şehrin tel örgülerinin arkasına atıyoruz. 20 yıl vadeyle de bu borcu ödeyeceksiniz dediler. İşte bunlar, tamamen kandırmaya yönelik.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Grafik 3. Sulukule'nün Dönüşümü Üzerine Düşünceler

Kentsel bölgelerin suçla özdeşleştirilerek marjinalleştirilmesinin hem güvenlik güçlerinin müdahalesi² hem de kentsel dönüşüm amacıyla yıkım faaliyetlerinde meşrulaştırıcı bir etken olabildiğini söylemek mümkündür.

Kentsel ayrışma süreciyle kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması, birbirine koşturarak gerçekleşmektedir. Kent merkezinde ve çevresindeki bazı bölgelerin mutenalaştırılması hem mekânsal hem de sosyal ayrışmayı³ sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda istenmeyen unsurların dışlanması, seçkinlerin yaşam alanlarının homojenleştirilmesi söyleme de yansımaktadır.⁴ Kent yoksullarını uzak çevrelere adeta sürgün edilerek gönderilmesi ve varsıllara yönelik “kentsel adacıklar” oluşturma girişimleri kent yoksullarının yoğunlaştığı bölgelerde kentsel gerilimin oluşmasına neden olmaktadır.

“Artık 5 – 10 yıldır her yere kapalı siteler yapılıyor, devletçiklere ayrılmış yani mesela diyelim ki ben buradan buraya geçeceğim ama direk gitsem iki dakika ama kapatmışlar bir saatte gidiyorum. İnsanlar resmen hapishanede yaşıyorlar. Birbirleriyle komşuluk ilişkileri yok, biri şikayet etse hemen güvenliği ararlar.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Kentsel dönüşümün, yalnızca “kentsel dönüşüm projeleri” adı altında olmadığını, büyük ulaşım yatırımları, AVM’ler, lüks konut alanlarıyla ya da diğer yatırımlarla kendini gösterdiği; makalemizin en önemli savunularındandır. Mahalle sakinlerinin bu konulardaki görüşleri de, argümanımızı destekler niteliktedir. Mahalleliler, yeni yatırımların kendileri için sağladığı kimi faydaları kabul ederken, mahallelerinin sıkışmışlığını da dile getirmektedirler.

“Orada alışveriş kafası oluşuyor. Sürekli tüketim yani hani eskiden bazı ülkelerde bazı düşünceleri yok etmek için nasıl işte spor olayı ya da karnaval olayı gündeme geliyor, özellikle

² Bu konuda bkz. GÖNEN Zeynep, “Varoşların zabtiyesi ya da kent yoksullarının neoliberal denetimi”, in *Toplum Bilim*, sayı:23, Aralık 2008, s. 93-103.

³ Sosyal ayrışma ve gecekondu bölgelerinin ve o bölgelerde yaşayanların “varoş” damgasıyla dışlanması hakkında bkz. Rıfat N. Bali, *Tarz- ı hayattan Life Style’ a yeni Seçkinler, Yeni mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim yay. , 3. basım, 2002.

⁴ Bkz. . PEROUSE Jean-François & DANIŞ A. Didem, “Güvenliğin mekanda yeni yansımaları: İstanbul’da güvenli siteleri”, *Toplum ve Bilim*, no:104, 2005, s.92-123, ayrıca David Behar-Tolga İslam (der.), *İstanbul’da Soylulaştırma, Eski Kentin Yeni Sahipleri*, Der., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2006.

Güney Amerika’da işte ben AVM’lerin de oluşturulmasını böyle bir düşünce olarak yorumluyorum.” (Mehmet, 46, yönetici)

“Mesela AVM’ler de küçük esnafı yok ediyor.” (Mehmet, 46, yönetici)

Kentsel dönüşüm, küçük projelerle VE AVM’lerle de hayatı altüst etmekte ve mahallenin ekonomik yapısını negatif yönde etkilemektedir.

Mahallelilerin metrodan oldukça memnun olduğu ve metroyu sürekli olarak kullandıkları, yaptığımız anketlerde de ortaya çıkmakta. Ankete katılanların tamamına yakını metroyu kullandığını ve metronun mahallede bulunmasından memnun olduğunu belirtmiştir.

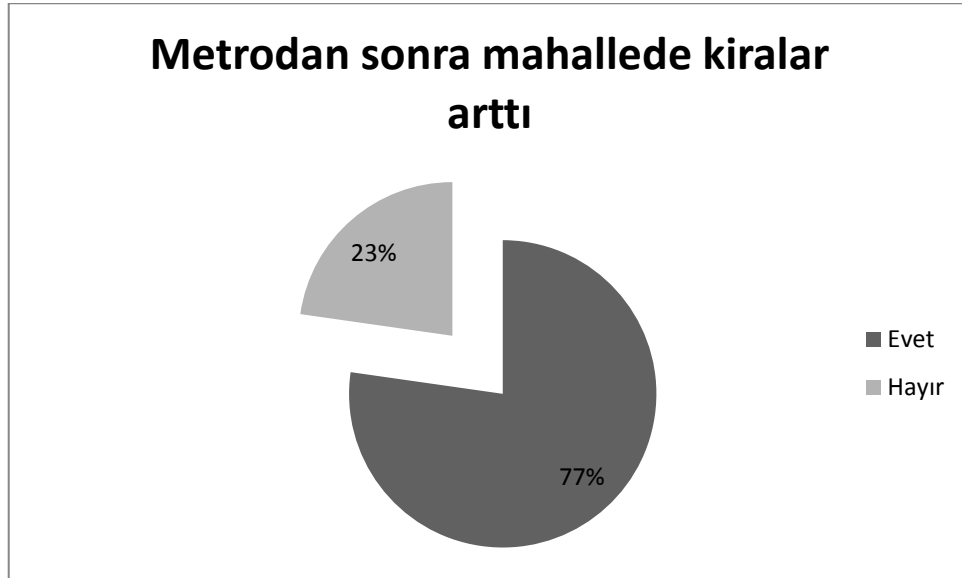
	Evet	Hayır	Fikrim yok
Metronun mahallede bulunmasından memnunuz	98%	1%	1%
Metro’yu kullanıyorum	99%	1%	0%

Tablo 1. Metro Üzerine Düşünceler

“Metro geldi insanlarda tabii tadını aldı bir biniyorsun Eminönü’ndesin tabii insanlar da bırakmak istemediler mahalleyi daha da bir sahiplendiler.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

“Metro olayının hayatımızı kolaylaştıran bir hizmet olduğunu düşünerek mutlu ve huzurlu oluyorum fakat bunun aksine o normal kamuya hizmet eden kuruluşun insan ayrımı yaptığını oluşturulan meskun sahanın ve sitenin farklı iki yaşam şekli oluşturduğunu neredeyse bir Berlin Duvarı gibi arada ayırım yarattığını düşünerek huzursuz ve mutsuz oluyorum.” (Mehmet, 46, yönetici)

Mahalleli metronun gayrimenkul değerlerine olan etkisini de değerlendirdi ve kiraların buna bağlı olarak arttığını belirtti.

Grafik 4. Kira Değerleri ve Metro İlişkisi Üzerine Düşünceler

“Metro geldi ama metroya yürüyerek ulaşmam zor, sitenin duvarları var arabamı yukarıya park edemiyorum. İSPARK oldu her yer. Yer bulamıyorum, bulsam da ücretli.”

Mahallenin hemen yanındaki Acıbadem Hastanesi ile ilgili sorularımızda ise durum değişmiştir. Mahalleliler, hastaneyi kendilerinin hiç kullanmadığını; bu yatırımın, varsıl kesimlere hizmet verdiğini belirtti.

“Acıbadem geldiği zamanda ‘Ah ne güzel büyük bir hastane geldi.’ diye sevindik korkularımızla beraber ama bize hitap eden bir hastane olmadığı kanaatine vardık. Ablam öğretmen, eşi de öğretmen Diyarbakır’da öğretmenlik yapıyorlar yaz aylarında Derbent’e geliyorlar. Yeğen ateşlendi birkaç gün ateşini dindiremedik. Bir gün bir titreme geldi aldık tabi Acıbadem Hastanesi’ne gözümüz bir şey görmüyor tabi. Orada 15 – 20 dakika bir serumlar falan taktılar. Bunun için 600 lira bir rakam çıkarttılar ayrıca çocuğumuzun bu gece hastanede kalması gerektiğini çıkarttıysanız sorumluluk alamayacaklarını imza atmamız gerektiğini söylediler. Peki dedik nedir bunun maddiyatı bir gecenin 1,5 milyar olduğunu söylediler. Hastanenin bize bir fayda getirmeyeceğini o gece anladık.” (Hasan, 32, esnaf)

Grafik 5. Acıbadem Hastanesinin Mahalleli Tarafından Kullanılabilirliği

“Biz Acıbadem’in sadece önünden geçebiliyoruz ya da sadece yanından geçebiliyoruz.” (Ayşe, 32, çocuk bakıcısı)

Diğer yandan mahalleliler, hastaneyi bir iş imkânı olarak da görmekteler. Anket yapılanların %77’lik kısmı, hastanede çalışanlar arasında mahallede yaşamayı tercih edenler olduğunu belirtmiş.

Siteler konusu ise mahalledeki gerginliği ve algı karmaşasını ortaya koyar niteliktedir.

Grafik 6. Sitelerin Güvelik Duvarları Üzerine Düşünceler

Ankete cevap verenlerin %60'ı, sitelerin güvenlik duvarlarından rahatsız oluyor. Yapılan odak grup görüşmesinde “kısıtılmış”, “sıkıştırılmış” olma durumu defalarca dile getirildi.

“Siteler de geldi, diyelim ki buradaki işsiz bayanlara da iş oldu. Ama hani biz her yerden kısıtıldık, yerimiz çok güzel. Çevremizi kısırdılar, ortada da bizi işgalci olarak görüyorlar. Evlerimizi çevre kirliliği olarak görüyorlar, çevremize de ne kadar iyilik güzellik gelse bize zararı oluyor bunun yani.” (Ayşe, 32, çocuk bakıcısı)

“Artık 5 – 10 yıldır her yere kapalı siteler yapılıyor, devletçiklere ayrılmış yani mesela diyelim ki ben buradan buraya geçeceğim ama direk gitsem iki dakika ama kapatmışlar, bir saatte gidiyorum. İnsanlar resmen hapisanede yaşıyorlar. Birbirleriyle komşuluk ilişkileri yok, biri şikayet etse hemen güvenliği ararlar.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Sitelerle ilgili mahalle sakinlerini sıkıntıya sokan bir diğer nokta ise; parklar, spor alanları, çocuk oyun alanları gibi kamusal kullanımların iki bölge arasındaki kullanım eşitsizliğidir. Mahalleli, lüks sitelerdeki ortak kullanım alanlarını kendileri de kullanabilmek istemektedir.

Fotoğraf 1. Siteler ve Derbent

Kaynak: Eda Mutluay kişisel arşivi

Büyük, lüks sitelerle Derbent arasında hem fiziksel sınırlar ve duvarlar bulunmakta, hem de yapısal ve sosyal farkların yarattığı gözle seçilebilecek ayrışmalar vardır.

“Çöp tenekesine çıkmış MESA’daki parka bakan Derbentli çocuklar çok var. Biz istemez miyiz mahallemizin halı sahası, spor alanı olsun? Oradakiler (Mesa’da yaşayanları kastederek) kendi kendilerine bizden huylanıyorlar.” (Ali, 38, Esnaf)

MEKAN // MAHALLE

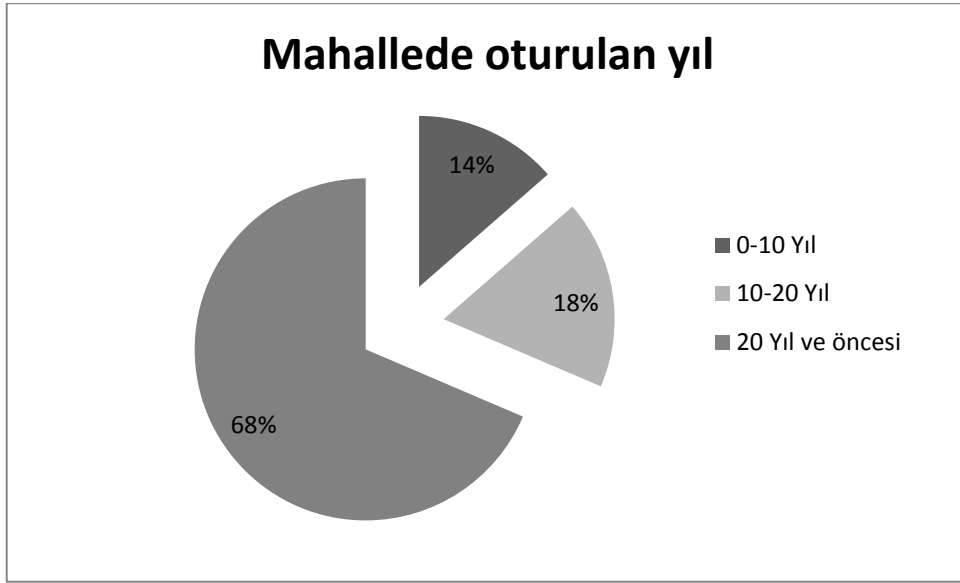
Guy Di Méo’ya göre kimlik, birey ile mekân arasında bir sürekliliğe bağlıdır. Méo birçok örnekte mekânsal ilişkinin toplumsal kimlikleri güçlendiren, hatta toplumsal-uzamsal olarak nitelendirebileceğimiz toplumsal kimlikleri oluşturan bir etken olduğunu ifade etmektedir (Di Méo, 2002: 175-184). Yine Keith ve Pile’e göre mekan, kişinin kimliğinin oluşumunda en az kişinin kökeni, sınıfı ya da cinsiyeti kadar etkilidir (Aktaran, Kalaycıoğlu, Duduhacıoğlu, Karaçalı, Beyaz).

Bu bağlamda kent; insanların kökleştiği, kapandığı korunma ve güvenlik aradığı mekânlar bütünü olmaktadır. Böylece büyük kentler “kentte köy” diyebileceğimiz karşılıklı bağımlılık üzerinde oluşan küçük iç-topraklar oluşturmaktadır (Di Méo, 2002: 149). Bazı güncel çalışmalar; mahallenin “biz” duygusunu oluşturan önemli bir unsur olduğuna, içsellik ve dışsallık arasındaki kimliksel dengeyi sağladığına, bireyin kişilik oluşumuna katkıda bulunduğuna, atomlaştırılmış birey olmayı önleyip dayanışma ve toplumsallığı geliştirdiğine işaret etmektedir⁵.

⁵ Paris’te yaşayan Türkiye kökenliler üzerinde gerçekleştirilmiş bir araştırmanın verilerinden hareketle yazılmış ilginç ve güncel bir çalışma için bkz. KONUK Mahir, “Mahalle: Bir Kimlikler Kavşağı”, *TOPLUMBİLİM*, Sayı 26, Nisan 2011, s. 75-82.

“Kökleşme” ve “ait olma” gibi terimleri, saha araştırması sırasında pek çok mahalleliden de işittik. Çocukluğunu bu mahallede geçirmiş olmak, mahallede büyüme, yaşayanların çoğunu tanımak, mahalleyi “evi” gibi görmek, mahallelileri “ailesi” gibi görmek görüşmelerde en çok vurgulanan kavramlar oldu.

“Benim için evim sadece dört duvar değil, bütün çocukluğumu burada geçirdim. Çocukluğum, anılarım, her şeyim burada geçtiği için arkadaşın da belirttiği gibi hayat benim için. Böyle köklerimden bağlıyım buraya. Buranın bozulması, düzenin bozulması bizim de alt üst olmamız anlamına gelir. Çevremde bir çok arkadaşım sağa sola gittiler ama ben hakikaten buradan kopamam. Dedem de çok seviyordu burayı, babam da çok seviyordu, ben de çok seviyorum. Kocaman kendimden uzun çocuğum var o da çok seviyor burayı, biz buralıyız.”
(Zeynep, 42, ev hanımı)

Grafik 7. Mahallede Oturulan Sürenin Dağılımı

Mahallede ankete katılanların %69'u, 20 yıldan fazla süredir mahallede oturmaktadır. Uzun yıllardır aynı mahallede oturmak, aidiyeti artırmaktadır.

Mekânsallaşmış mahalle toplumsal ilişkilerin merkezindedir (Mozère, 1999: 20-23). Bununla birlikte, alanının bir grup tarafından sahiplenmesinin sonucudur (Claval, 1996:94). Bundan dolayı mekân aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla mekân, tanımı gereği toplumsaldır; ancak, fiziki dünyanın unsurlarıyla oluşabilmektedir (Poche, 2000: 36-37). Mekân, kendiliğinden var olmaz ancak grubu oluşturan bireylerin eylemlerinin oluştuğu maddi alan olarak oluşur.

“Derbent’e adım atmak evine adım atmak gibi bir şey.” (Ayşe, 32, çocuk bakıcısı)

Öyleyse, mekan inşasıyla kimlik inşası arasında çok güçlü bir ilişki olduğunu iddia edebiliriz. Damgalama ve dışlanma duygusunun da mekânsallık üzerinde son derece önemli bir etkisi vardır. Mekânsallık duygusu; temel olarak kolektiftir ve doğrudan yere bağlılıktan çok, kişiler ve topluluklar arasından ilişki biçimine bağlıdır.

“Bütün hayatımı bu mahallede şekillendirdim ben, bütün insanlarla diyalog içinde oldum. En küçücük bir problemim olduğu zaman, birisi gözüme baktığında ya Kâmil bir şey mi oldu diyebiliyor, ben de derdimi rahatça anlatabiliyorum... Bizler bu mahalleyi yoktan var

ettik yarım yüzyıldan beri buradayız. Dedelerimiz atalarımız burada yaşadı. Allah katında da buranın tapusu bizimdir, yeri bizimdir.” (Kâmil, 33, Güvenlik Görevlisi)

Mahalle, fiziki-toplumsal-kültürel boyutlarıyla ele almamız gereken bir olgudur. G.N. Fischer’e göre bir mahalle, kendiliğinden var olmaz ancak içinde yaşayanlarla bir gerçeklik kazanır (Paulet, 2001: 114). Mahalle, öznel ve nesnel olan arasında bir ara yüzeydir. Mahalle yaşanan bir alandır. Mahalleli için gerçekliğinden çok temsil ettiği önemlidir (Paulet, 2001: 116). Aynı şekilde Lupton’a (2003:4) göre “nüfus ve uzam arasındaki karşılıklı ilişki mahallenin özelliklerini oluşturur. Böylece mahalle hem fiziki hem de toplumsal bir uzamdır”. Bu bağlamda yerin etkisinin analizi, birçok unsuru kapsamalıdır: çevre, inşa edilmiş alanlar, altyapı, nüfus özellikleri, nüfusun dayanışma örüntüleri ve uzamla özdeşleşmeyi hesaba katarak toplumsal ve duygusal...

Mahallenin duygusal olarak sahiplenildiğini gösterir nitelikteki bir veri de, mahalleyi tercih etme sebebini sorduğumuzda ortaya çıkmıştır. Akrabalara yakın, havası temiz, sakin, yeşili bol ve semt güzel seçenekleri en çok tercih edilenlerdendir. Ayrıca mahalle, mahalleli tarafından çok güvenli bulunmaktadır.

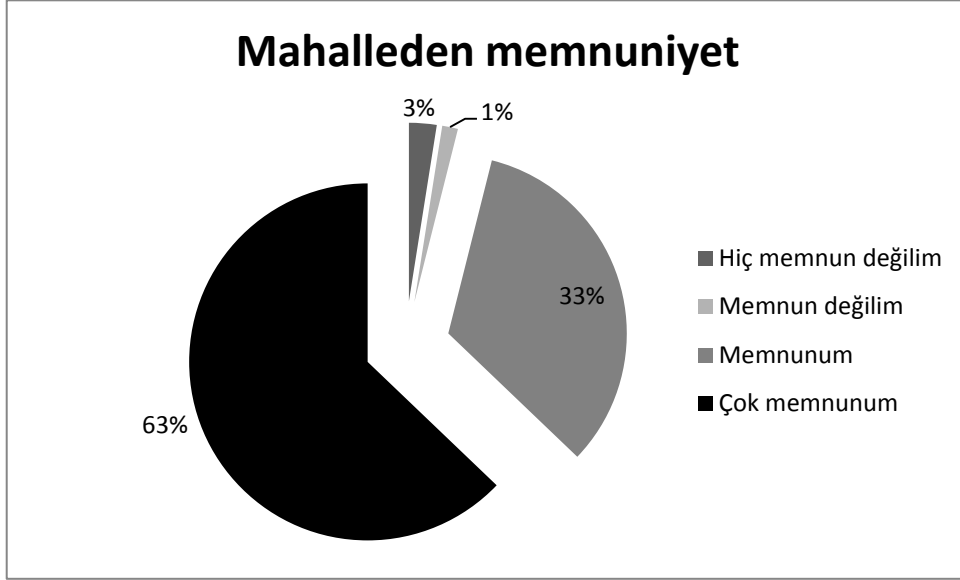
Mahalleyi tercih nedeni	Oran
Akrabalarımaya yakın	52,69
Havası temiz	51,61
Sakin	51,25
Yeşili bol	44,80
Ev/ semt güzel	41,22
Güvenli	36,20
Ulaşım kolay	35,84
Hemşerilerime yakın	34,05
Ucuz arsa/ kira/ ev	32,97
Manzaralı	32,97
İşyerime yakın	24,37
Diğer	10,75
Doğduğundan beri burada	8,60
Evlilik	6,45

Tablo 2. Mahalleyi Tercih Nedeni

Enformel mahallelerin mekânsal boyutunu J.C. Dépaule (1984: 487) şöyle tanımlar: “ ‘teneke mahalle’ [bidonville] bir mekândır çünkü teneke mahalle içindeki toplumsal pratikler, yakınlık, komşuluk ve paylaşmaya dayanan toplumsal ilişkileriyle mekân oluşturur; teneke mahalle günlük hayatın sahnesi ve kulisidir. Teneke mahalle, kimlik dayanağıdır; simgeler ve mekânsal kodlarla yüklüdür.” Böylece mahalleliler isimlendirerek; varlıklarını göstererek gündelik hayatta yer alarak mekânın üretimine katılırlar.”

Gecekondu örneğinde mahalleliler kendi konutlarını inşa ederek, bu konutların yasallaştırılması ve altyapı hizmetlerine kavuşması için birlikte mücadele vererek mekânla güçlü bir ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla gecekondu mahalleleri ile sosyal konut bölgeleri arasında toplumsal ilişkiler açısından önemli bir fark mevcuttur. Bu önemli fark Fransa’da sosyal konutlar (HLM) ile teneke mahalleleri karşılaştıran çalışmalarda veciz bir şekilde örneklendirilmiştir. Bu konuda Abdelmalek Sayad (1995:

103-125), Nanterre hakkında yazdığı monografide; sosyal konutlarda yabancılaşma, tüm olumsuz altyapı koşullarına karşın tenekte mahallelerde ise kişilerin mahalleye güçlü bağlarını tespit etmiştir. Sayad bu farkı şöyle betimler : “Eğer tenekte mahalle bir « Arap konutu » olarak görülüyorsa bunun nedeni Araplar tarafından kendileri için inşa edilmiş olmasındandır, bu konutu ikame için inşa edilen konut için ‘Arap için yapılmış konut’ tur.” Aynı şekilde Claude Pétonnet (1979); sosyal konutlara yerleştirilen eski “tenekte mahalle” sakinlerindeki komşuluk dayanışması yoksunluğu duygusunun, ne kadar etkili olduğunu tespit etmiştir.

Grafik 8. Mahalleden Memnun Olma Durumu

Yukarıdaki oran, mahalle aidiyetini çok ciddi bir şekilde kanıtlamaktadır. Anket yapılanların %96’sı mahalleden memnun olduğunu söylemiştir ki, eksikleri olsa bile mahalleden bu denli memnun olmak duygusal bazı bağların olduğunu kanıttır.

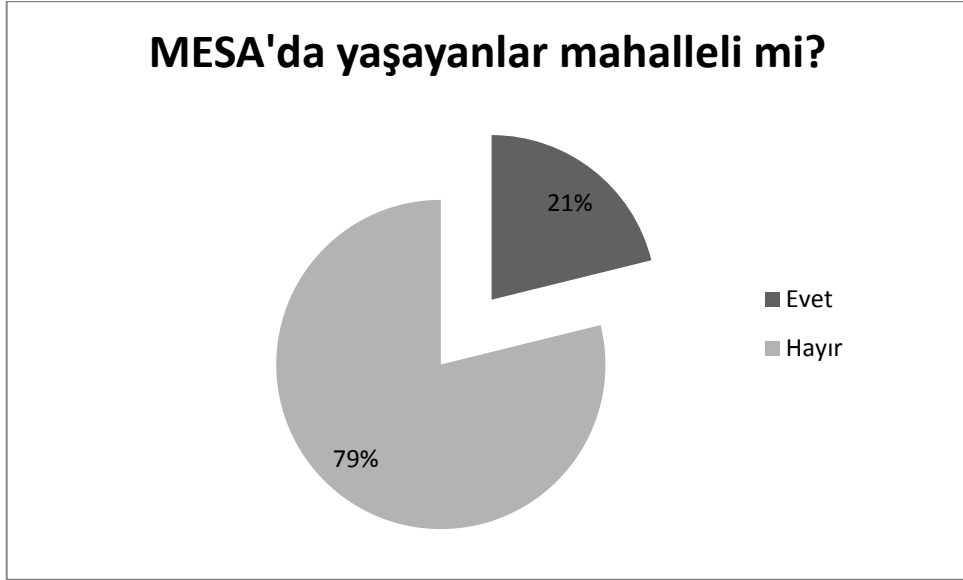
“Buranın geçmişinden beri yapılan yapılarda bile herkes imece usulüyle birbirlerine yardımcı olmuşlar, yapılarını yapmışlar, ilişkileri güçlü bir hale gelmiş. Hatta bu son süreçte artık bu çocuklara ulaşmış durumda. O gün belki bebek olanlar işte 30, 40 yaşına gelmiş ve annelerinin, babalarının yakaladıkları ilişkileri yakalamışlar. Ben kesinlikle istemiyorum burada değişik bir yapı oluşmasını. Buranın hatta aynı şekilde kalması bile çok güzel diye düşünüyorum ben. Hiçbir şekilde başkalaşım istemiyorum, kişisel görüşüm tabii ki.” (Mehmet, 46, yönetici)

Mahalleden taşınmayı istemeyenlerin çoğunlukta olmasını da bu aidiyetin varlığını gösteren diğer bir kanıt olarak sunabiliriz.

Grafik 9. Mahalleden Tanışma İsteği

Bu bağlamda mahallede iki tür aktörden söz edebiliriz; “mahallelerde oturan” diye isimlendirebileceğimiz mahallenin gündelik hayatına katılmayan pasif aktör ve yerel sosyalleşmenin temelinde yerini alan aktif aktörler (Riboulon, 2000: 77). Aktif aktörleri betimlemek için Ahmed Boubaker (2001: 149) “kuzen mahalle” terimini kullanır ve bununla göçmen topluluklarının ailevi, geleneksel, dayanışmaya ve toplumsallaşmaya ilişkin bağları korunmasıyla belirginleşen göçmen mahallelerini tanımlar.

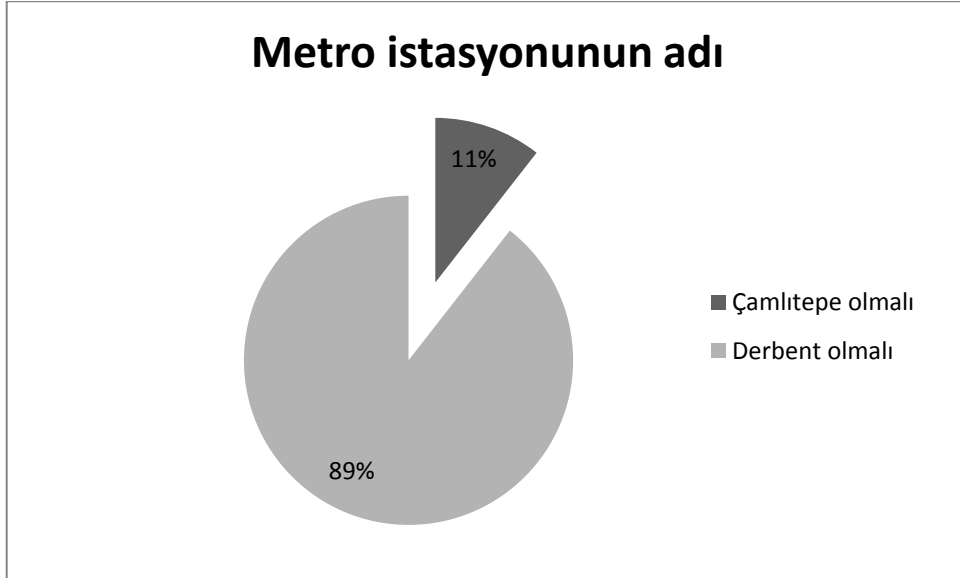
Grafik 10. MESA’da Yaşayanlar Hakkındaki Düşünceler

Yukarıdaki grafik, mahallede yaşayan ve mahalleli olan arasındaki farkı anlatır niteliktedir. Derbentliler’in büyük çoğunluğu MESA’da yaşayanları mahalleli saymamaktadır. Aynı şekilde, MESA’da yaşayanların, Derbent Mahallesi sakinleriyle pek iletişim kurulmadığı belirtilmektedir.

Grafik 11. MESA’da Yaşayanlar Hakkında Düşünceler

Mahalledeki kimlik ögesini güçlendiren diğer bir durum ise, mahallenin adıdır. Derbent’in resmi ismi Çamlıtepe olarak kayıtlara geçmiştir, oysa ki mahalleli “Derbent” olarak kullanır ve kendini “Derbentli” olarak tanımlar. Diğer yandan metro istasyonunu adı “Darüşşafaka” olarak geçmektedir. Dolayısıyla bu isim çelişkisiyle ilgili sorduğumuz soruda, ankete katılanların %86’sı, istasyonun isminin değişmesini istediklerini belirtmiştir. Bu grubun da %66’sı, ismin “Derbent” olarak değişmesini istemiştir.

Grafik 12. Metro İstasyonu Hakkındaki Düşünceler

Kentsel dönüşüm süreçlerinin, mekân ve mahalle ile ilgili olarak algıda olumluluk ve olumsuzluklar yarattığı söylenebilir. Öncelikle, insanların mahallelerinin durumunu daha çok sorgular hale geldikleri bir gerçektir.

EV//SOKAK

Sokağın, yaşam alanı olarak toplumsal değerinin tanınması yeni değildir; ancak artık sokak, toplumsal bağda temel alan olarak da gösterilmektedir. Sokağa dönüş, halk mahallelerinin sokaklarının şenlikliliği tespitiyle beslenmektedir.

“10 – 15 tane komşu geliyor mesela alıyor çayını, kahvesini, çekirdeğini muhabbet ediyorlar, birbirleriyle hal hatır soruyorlar, dertleşiyorlar. Burası köy gibi, çıkıyorlar ormanda dolaşıyorlar temiz hava alıp gezinti yapıyorlar.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

“Bir ızgara yapmak isteseler kapılarının önünde ızgara yapacak ortamları yok, bir sosyal şeyleri yok, yazık onlara da.” (MESA’da oturanları kastediyor) (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Orta sınıfın, bu şenliklilik arayışının bir sonucu olarak; halk mahalleleri gözde yerleşim alanları olmaktadır. Bu süreçte, toplu konut bölgeleri eleştirilmektedir. Bu bağlamda orta sınıfta; “sokağa dönüş” iradesi oluşurken; sokağı mekânsal kimliklerinin ve dayanışma örüntülerinin merkezinde tutan kent yoksullarının toplu konut bölgelerine yöneltmek bir paradoks oluşturmaktadır.

“Tabi, bir sıkıntımız olduğunda camdan birbirimizi çağırıyoruz. Birlikte hareket ediyoruz yani mutsuzsak mutsuzluğumuzu birbirimize anlatıyoruz. Mutluysak camdan birbirimize söylüyoruz.” (Zeynep, 42, ev hanımı)

Sokak; mahalle içinde toplumsal açıdan köye özgü özellikleri taşıyarak, toplumsal ilişkilerin oluştuğu, “bir güvenlik temeli”, hatta bir sığınma alanı özellikleri dahi gösterebilmektedir. Sokak, özellikle kent yoksullarının yoğunlaştığı mahallelerde, Türkiye örneğinde esas olarak gecekondu bölgelerinde, kendine özgü toplumsal pratiklerin gerçekleştiği bölgeler olarak nitelendirilebilir. Toplu konut bölgelerinde sokaklar, ötekine karşı kuşkunun mekânı olarak kurgulanırken, geleneksel ve/veya geleneksel ilişkilerin hakim olduğu mahallelerde sokak; şenliğin, dayanışmanın toplumsal-kültürel pratiklerin, ötekiyle karşılaşabilmenin sağlayıcısı, evin bir uzantısı halinde kendini var eder. Sokaklar, mahallelerin hayatına katılmak isteyenlerin ve komşularıyla ya da sokaktan geçenlerle vakitlerinin önemli bir bölümünü geçirmeyi dileyenlerin tercihlerinde önemli bir yer tutabilmektedir.

“Ben mesela şimdi evimin kapısının önünde otursam bile huzur buluyorum başka bir yerde de bunu bulamıyorum, temiz hava alıyorum. Mesela bana şimdi en güzel bir yerde, Mecidiyeköy’de ev verseler oturamam. En kral yerde, rezidans da bile ev verseler oturamam.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Ev ile sokak arasında keskin bir sınır bulunmaz, evde oturmak demek; aynı zamanda kapı önünde, sokakta ya da evin bahçesinde oturmak anlamına da gelir. Hatta bahçelerin, net biçimde duvarlar ve büyük çitlerle ayrılmadığı, birbirine geçişin kolay olduğu görülür. Bu sebeple mahalleliyle yapılan görüşmelerde, mahalleliler; aparman, rezidans gibi yerlerde oturamayacaklarını belirtmişlerdir.

Fotoğraf 2. Derbent’te Temizlik **Kaynak:** Eda Mutluay kişisel arşivi

Mahallede, mahalleli kendi bahçesini temizlediği gibi sokağını da temizliyor ve bu durum bize geçişkenliği daha da açık biçimde gösteriyor.

Fotoğraf 3. Çamaşırılı Bahçe **Kaynak:** Bilge Martan kişisel arşivi

Yrd. Doç. Dr. Hakan Yücel, Arş. Gör. Gizem Aksüner, Sidal Çakır

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 36. KOLOKYUMU, “Mekânsal Değişim ve Dönüşüm”, GAZİ ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ, 7-8-9- Kasım 2012 - ANKARA

Mahalleli, evlerinin dışına taşan bir mekân kullanımı gerçekleştiriyor; çamaşır kurutmak, erzak hazırlamak ya da diğer tüm kullanımları mekan kullanımına dahil ediyor.

Fotoğraf 4. Giriş Kaldırım Bahçe **Kaynak:** Bilge Martan kişisel arşivi

Çoğu yerde evlerin balkonları, bahçe, kaldırım ve sokak iç içe geçmiş durumda. Bu da kamusal kullanımların yoğunluğunu göstermektedir. Aynı durum toplu konut bölgelerinde görülmemektedir. Gecekondu örneğinde sokaklar ve bahçeler birçok örnekte birlikte yemek yeme, yemek yapma gibi hem toplumsal hem de ekonomik boyutları olan ilişkilerin de alanı olmaktadır.

“Bu yaşantıya ayak uyduramayacaklar... belki 3-5 ay sonra da Derbent gibi bir yer bulana kadar göç edecek, belki köyüne dönecek, belki gecekondu bölgesine ya da hazine arazisine gidecek.” (Mehmet, 46, yönetici)

Mekan olgusunu fiziksel gerçekliğinden öte, bireylerin ona yükledikleri anlam ve değerlerle ele alırken değinilmesi gereken bir diğer nokta da mekanın kaybıdır. Bunu savunan Fullilove’a göre (1996) insanların anlam ve değerler yükledikleri mekandan kopması, kişisel ve kolektif kimlik ve hafıza açısından tahrip edici sonuçlara sahiptir.” (Kalaycıoğlu, Duduhacıoğlu, Karaçalı, Beyaz, 2011: 900)

“Ortaklaşa birlikte, Ramazan için hazırlıklar yapılır. Mesela mahallede yufkalar açılır, hamurlar kesilir, halılar ve yünler yıkanır. Anadolu’dan gelmiş insanlar birlikte işlerini yapıyorlar. Dairelerine sıkıştırdıklarında mümkün değil alışkanlıklarını devam ettiremezler. Biraz ekonomiyle de alakalı mesela halısını kendi yıkıyor kadın yıkamaya vermiyor, yününü de kendi yıkıyor; bunları yapamayacak.” (Zeynep, 42, ev hanımı)

Grafik 13. İmece Usulü Erzak Hazırlama Durumu

“Buranın geçmişinden beri yapılan yapılarda bile herkes imece usulüyle birbirlerine yardımcı olmuşlar, yapılarını yapmışlar, ilişkileri güçlü bir hale gelmiş. Hatta bu son süreçte artık bu çocuklara ulaşmış durumda. O gün belki bebek olanlar işte 30, 40 yaşına gelmiş ve annelerinin, babalarının yakaladıkları ilişkileri yakalamışlar. Ben kesinlikle istemiyorum burada değişik bir yapı oluşmasını. Buranın hatta aynı şekilde kalması bile çok güzel diye düşünüyorum ben. Hiçbir şekilde başkalaşım istemiyorum, kişisel görüşüm tabii ki.” (Mehmet, 46, yönetici)

Fotoğraf 5. Derbent'te Kapı Önü

Pek çok evin önündeki sokak; evin bir uzantısı gibi, ev işlerinin bir kısmının yapılmasına imkân verecek şekilde, ortak bir alan olarak kullanılır. Halı yıkama, yün yıkama, sokak sohbetleri ve bunlar gibi pek çok ortak/özel faaliyet sokaklarda gerçekleşmektedir. Ev de oldukça özel ve önemlidir. Sokak ve mahallede olduğu gibi, evin de kendileri tarafından, kendilerine uygun olarak yapılmış olması ayrı bir önem atfeder.

Grafik 14. Konut Konforu Memnuniyeti

Evlerin pek çok eksiği olmasına rağmen, büyük bir çoğunluk evinin konforundan memnun olduğunu belirtmektedir. Bu durumda, kendi ihtiyaçlarını karşılayan evler inşa etmelerine ve gerektiğinde

eklemeler, çıkarmalar yaparak esnek bir biçimde evideğiştirmiş olmalarına bağlayabiliriz. Sayad’ın betimlemesini bu noktada hatırlatmakta yarar vardır: “Eğer teneke mahalle bir « Arap konutu » olarak görülüyorsa bunun nedeni Araplar tarafından kendileri için inşa edilmiş olmasındandır, bu konutu ikame için inşa edilen konut için “Arap için yapılmış konut” tur.” (Sayad, 1995: 103)

Evinde, hangi eksikliklerin olduğunu sorduğumuzda, ankete katılan 280 kişi, toplamda 100 farklı cevap vermiş, ancak bunların %42’si hiçbir eksiğinin olmadığını belirtmiştir. En önemli saptamalardan bir tanesi, mahalledeki konutların ortalama **135 metrekare** civarında olmasıdır. Dolayısıyla, 65-70 metrekarelik apartman daireleri bu mahalle sakinleri için düşünülemez.

Bunun yanında, bahçe ve sokak kullanımlarının da bu metrekareye eklenmesiyle birlikte evlerin daha da genişlediği göz önüne alınmalıdır. Bu duruma bazı eski araştırmalarda da değinilmiş; yoğunluğun ve sıkışıklığın çok olduğu gecekondularda bile birkaç evin ortak kullanımı açık alanların olduğu, küçük çapta bahçeciliğin yapıldığı ve yine ev kadınlarının bazı faaliyetlerini diğer kadınlarla birlikte bahçede veya sokaktaki ortak alanda yapabildikleri ve bu bağlamda toplumsal çevre olarak gecekondu ile apartmanın ayrıştığı belirtilmiştir (AYATA, 1989: 124).

Benim için ev su, gibi hayat gibi bir şey. Ben burada doğdum, gözümü burada açtım. Nasıl dinimi bağlıysam, namusuma nasıl bağlıysam, aileme nasıl bağlıysam evime de o şekilde bağlıyım. (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Burada evleri herkes oturduğu evi kendi alın teriyle yapmış özdeşleşmiş onunla. Bir nevi çocuğu gibi düşünüyor. (Mehmet, 46, yönetici)

Evleri, sokakları ve mahalleleri için sakin, huzurlu, güzel, temiz, havadar, rahat, yeşil, geniş gibi tanımlamalar yapıları anket sonuçlarında tespit edilmiştir. Pozitif tanımlamaların çoğunlukta olması, bu mekânla kurulan duygusal bağları göstermektedir.

Evlerin %61’inin bahçesinin olduğu, komşuların da birbirinin bahçesini aktif olarak kullandığı anket ve odak grup görüşmelerimizde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla apartmanda oturmak, mahalleliler için yepyeni bir yaşam tarzına geçişi ifade ederek, aslında yeni bir yabancılaşmayı beraberinde getirir.

“Ben bundan 25 sene önce çevremde ne kadar bahçe varsa dalmışım meyve toplamışım. O bazla bakarsak o eski şey yok, mahallede o çocukluk evresi yok.” (Ali, 35, şoför)

DAYANIŞMA // ÖRGÜTLÜLÜK

Dayanışma pratikleri, mahallenin kuruluşundan bugüne sürmektedir. Bu pratikler, hem mahallelilerin birbirine bağlılığını güçlendirmiş; hem de yaşamı kolaylaştırarak, burayı daha kimlikli bir mekân haline getirmiştir.

Mahalle yaşamıyla ilgili aşağıdaki tablo, dayanışmanın gücünü oldukça net biçimde göstermektedir.

Mahalle yaşamı	Evet oranı
Komşularıyla kışlık erzağımızı birlikte hazırlarız.	57,35
Ev işlerimizi ortaklaşa yaparız.	56,27
Komşularla gezmeye ve pikniğe gideriz.	73,12
Komşularımızla gün yaparız.	54,12
Komşularımızla birbirimize sık sık oturmaya gideriz.	76,70
Komşularımızla eskiden daha çok birlikte vakit geçirirdik.	74,19
Komşularımın düğününe-cenazesine gidebilirim.	98,21
Paraya sıkışsam komşudan borç alabilirim.	81,00
Mahalle esnafından veresiye alışveriş yapabilirim.	82,80
Bir yere gittiğimde çocuğumu komşuma emanet edebilirim.	87,46
Başım derde girerse ilk komşuma giderim.	89,61

Tablo 3. Mahalle Yaşamı

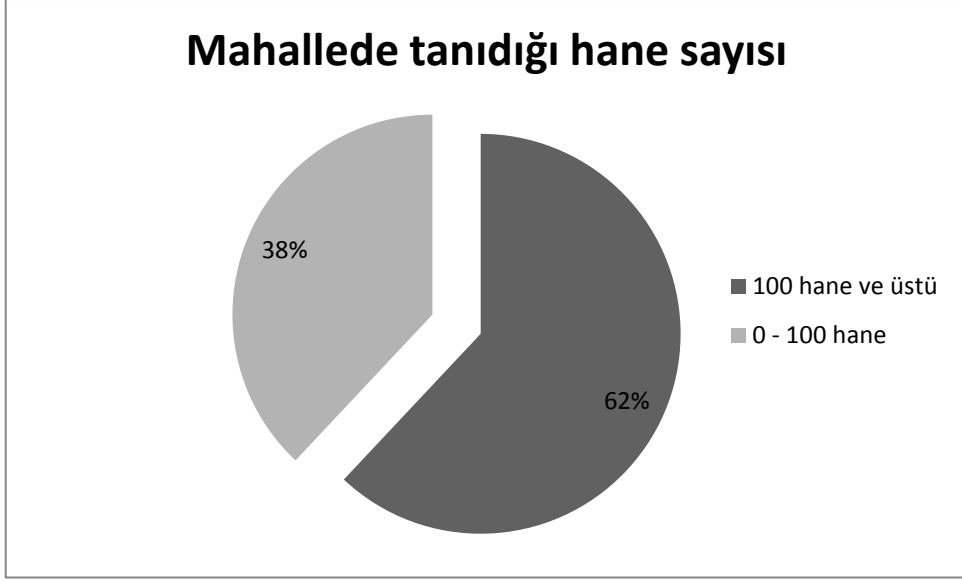
Başı derde girse ilk komşusuna gideceğini söyleyenler, ankete cevap verenlerin %89,61'ini oluşturmakta, bu da oldukça büyük bir oran karşımıza çıkarmaktadır. Düğün-cenaze katılımı, ortak alışveriş yapmak, ev işlerini birlikte gerçekleştirmek gibi sorduğumuz tüm sorularda yarıdan fazla kişinin ortak hareket ettiğini söylemiş olması, mahalledeki yaşam alışkanlıklarını net biçimde görmemizi sağlamaktadır.

Hemşehrilik, evlilik, komşuluk ilişkileriyle gitgide birbirine bağlanan mahalleliler, "akraba" gibi hissetmeye ve yaşamaya başlamışlardır.

"Mahalle artık yarım yüzyıldan beri bir arada olduğu için çoğu akraba çoğu kız alıp vermiş. Artık burası resmen akraba – mahalle... Yani burada artık diyorlar ben kellemi koyarım Murat'ı satmam, Murat da beni satmaz. Hepsi artık bir üçgen olmuş. Sivas, Elazığ, Sinop hepsini sayalım neyse artık akraba olmuş bu bütünleşmiş. Sen benim amcamsın diyelim koparsan beni tanıma bir daha bir daha görme." (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Güçlü bağlarla, bu kadar güvenli, yüzyüze ilişkiler içerisindeki mahalle, herhangi bir dış tehdit karşısında, kolayca bir araya gelme ve bu tehdidi bertaraf edebilme özelliğine sahiptir. Gündelik yaşamdaki birbirini bu sahiplenme hali;

"Saat 12'de gelip biri falancanın evini arıyorum dese biz önce sen niye arıyorsun diye sorarız, evini göstermeyiz. Bizim çocuklara bile işledi bu. Gece biri arayınca birini dur bakalım biz arayalım biz falancıyı soralım deriz yani, kenetlenmiş durumdayız." (Hasan, 32, esnaf)

Grafik 15. Mahallede Tanınan Hane Sayısı

Ankete katılanların %62’si, 100 hanenin üzerinde tanıdığı olduğunu belirtmiştir ki bu da hane büyüklüğünün 4 kişi olduğu bir mahalle için en az 400 kişi anlamına gelmektedir.

“İsmen olmasa bile sima olarak bütün Derbent’i tanıyoruz.” (Ayşe, 32, çocuk bakıcısı)

“Ben Derbent’in eskilerinin %95’ini tanırım. Konuşuyor olmasam dahi sima olarak tanışırız, selamlaşırız. Bu yüzden çok güzel bir duygu.” (Ali, 35, Şoför)

Bu kişilerin çoğunlukla birbirinin akrabası ya da hemşehrisi olduğu da anketimizle ortaya çıkmıştır. Bu organik ilişki, bağlılığı da artırmaktadır.

Grafik 16. Akraba – Hemşehri Sayısı

Bu tanışıklık ve birlikte hareket etme hali, mahalleyi tehdit eden bir sorun söz konusu olunca ciddi bir örgütlülüğe doğru evrilebilmektedir;

Yrd. Doç. Dr. Hakan Yücel, Arş. Gör. Gizem Aksüner, Sidal Çakır

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 36. KOLOKYUMU, “*Mekânsal Değişim ve Dönüşüm*”, GAZİ ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ, 7-8-9- Kasım 2012 - ANKARA

“Yani öyle dik bir duruş var ki burada çok iyi karşı taraftan da algılıyorum bunu. Biz her dik durduğumuzda karşı taraf bir adım atmak zorunda kalıyor. Taviz yerine gard alıyor. Bu karşısında duran güçten dolayıdır diye düşünüyorum. Bu çok basit bugün dik olmayan bir duvarı iterseniz yıkılır, ona gard almaya da gerek yoktur. Tek tek çağırırsınız çözersiniz, iş biter. Ama burada artık bu yapılamaz.” (Ali, 35, şoför)

Gündelik yaşama dair dayanışmanın yanı sıra, gecekondular, başlı başına doğuşuyla birlikte bir toplumsal hareketliliğin ürünü olarak da karşımıza çıkar. Gecekonducular da, devletin, yerel yönetimin ya da diğer kamu otoritesinin desteği olmaksızın kendi yaşam alanlarını yaratmışlardır. Bayat; “sıradan insanların güçlükleri aşmak ve daha iyi bir yaşam sürdürebilmek için mülk sahipleri ve güçlülerin üzerine sessiz, sabırlı, uzun soluklu ve ısrarlı yürüyüşü” olarak tanımlar (Bayat, 2008: 35).

Bu tür enformel yerleşmelerin yaratılmasını “toplumsal hareket” olarak tanımlayan pek çok araştırmacı bulunmaktadır. Bu bağlamda Bayat, İran’daki gecekonducuların belli bir ideolojiye, belli bir lidere sahip olmadan nasıl geliştiğini anlatabilmek ve gecekonduların mevcut sisteme sessizce karşı çıktıklarını gösterebilmek için bu “sokak siyaseti” kavramını kullanmış, eylemin kendisine ise “sessiz tecavüz” adını vermiştir (Bayat, 2008). Bu bağlamda Bayat’a göre; sokağın, devletin denetiminden yoksun olarak, aktif ve katılımcı kullanımının kendisi bir kentsel hareket biçimidir (Bayat, 2008: 45).

Mahalle, 2006’dan bu yana dernek sürecini güçlendirme, kooperatif kurma gibi faaliyetler göstermekte ve mahallelileri sürekli olarak bu konularda bilgilendirmektedir. Mahalleliler de bu yaşanan faaliyetlerin farkında olarak davranmaktadırlar.

“Biz Sarıyer mahalle dernekleri ve kooperatifleri bir araya geliyoruz ve İstanbul’da, Türkiye’de neler yapılacaksa ortak hareket etmeye çalışıyoruz. Şu an fırtına öncesi sessizlik gibi ama biz hep çalışıyoruz hep çalışıyoruz, boş durmuyoruz. Bu mahalledeki insanlar da Sarıyer’deki insanlarda örgütlü bir şekilde hareket ediyoruz. Belki şu an bu göze yansımıyor ama meyvesini verecek.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Bu açıdan bakıldığında, anketimize katılanların büyük bölümünün, kooperatiften haberdar olduğunu görmekteyiz. Anket katılımcılarının %87’si kooperatiften haberdar olduklarını ve kooperatifle ilgili olumlu düşüncülerini belirtmektedir.

“Bazı insanlar için sıkıntılar öncelikler olduğu için öncelikle sıkıntılara bakıyoruz ama mesela ramazanda geçen sene oldu bu sene oldu iftar yaptık. Belediye Başkanları bile Derbent ayrı bir şey dedi ya, İstanbul’da dedi. Derbent’te bir anda 5.000 kişi 4.000 kişi bir anda toplanıyor ve çıt çıkmıyor. Bir restorantta otursan 4.000 kişi kaşık çatal sesi olur.” (Kamil, 33, güvenlik görevlisi)

Fotoğraf 6. Derbent Mahallesi İftar Yemeği **Kaynak:**<http://www.sariyer.bel.tr/haberler/1017/baskan-sukru-genc-derbentlilerle-iftarda-bulustu.aspx>

Kentsel dönüşümün, bu dayanışma ve örgütlülük sistemine hem negatif hem pozitif bir etkide bulunduğu söylenebilir. Öncelikle bu gündelik dayanışma alışkanlıkları ve birlikte iş yapabilme kapasiteleri, “rutin” ve “sıradan” işler gibi görülürken; başka yere gönderilme ya da apartmanda yaşama ihtimalleri dillendirildikçe, daha da önem kazanmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, insanlar neleri kaybetmeye yakın neye sahip olduklarını daha iyi anlamışlardır.

“Derbentliyim ama bir süre de Mecidiyeköy’de kaldım, Orada olmayan yaşam var burada. İnsanlar birbirine sahip çıkıyorlar hatta yemek yapmamışsam komşum bana yemek yapıyor ya da yemeğe davet ediyor. İşte her şeylerini birlikte imece usulü hallediyorlar. Burada sevgi var ya! , dostluk var! orada bunları hissedemezsin.” (Zeynep, 42, ev hanımı)

Böylelikle derneğin güçlenmesi, haftalık mahalle toplantılarının yapılması, kooperatif kurulması gibi süreçler, kentsel dönüşüm tehdidi sonrasında ortaya çıkmıştır. Öncesinde olan bağlılık ve dayanışma ilişkileri, formel bir birlikteliğe ve bu yaşam tarzını koruma istekliliğine dönüşmüştür.

SONUÇ: Kentsel dönüşüm sürecinde “Yuva”yı yitirme kaygısı

Gecekondulular için yaşadıkları konutlar, sosyal ilişkiler ve mekânsal biçimleriyle birlikte kesinlikle psikolojik, duygusal bir bağlılığı beraberinde getirir. Bu bağlılığı yaratan en önemli faktörler arasında, ailevi ve kültürel aidiyet hissi, mahallenin birlikte ve dayanışmayla kurulmuş olması yer alır. Aynı zamanda bu dayanışmanın, ekonomik özellikleri olan bir dayanışma olması, kolektif hafızanın yarattığı bağlılıktan daha ötesinin oluşmasını sağlar.

Gecekondu mahallesi, fiziksel ve simgesel özellikleriyle güçlü bir özdeşleşme yaratan bir mekândır. Toplumsal-fiziksel özellikleriyle oluşan bu mekâna, hangi biçimde olursa olsun, katılım içermeyen ve fiziksel müdahaleyle sınırlı olan projeler, mahalleli üzerinde gelecekte hangi sonuçlara sebebiyet vereceğini tahmin edemeyeceğimiz tahribatlarda bulunacaktır. Dolayısıyla, mekânda yaşayanların fikrini, taleplerini, katılımını içermeyen her türlü müdahale; mahallelinin, mahallesinde kalmasını sağlayacak şekilde projelendirilmiş bile olsa, mekânda kurulan toplumsal ilişkilerin, mekâna dayalı kimliğin kaybına ve yabancılaşmaya neden olacağı fikrindeyiz.

Kentsel dönüşüm sorunu, konut alanlarına yapılan biçimsel bir müdahale olmaktan ibaret olmayıp; sosyo-psikolojik, ekonomik, kültürel etkileri olan önemli bir mekânsal kimliğin tahribatını yaratmaktadır. Ayrıca dönüşüm, yalnızca proje ile değil büyük yatırımlarla da mahalledeki algıyı dönüştürmektedir. Bu bağlamda, kentsel dönüşümün birçok kez nedeni de olan kapalı siteler, mahallelide ciddi bir huzursuzluğa, toplum içi bir kırılmaya yol açmakta, “iki taraf” oluşmasına ve birbirinden tedirgin olan toplum gruplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Mekânsal aidiyet ve mahalleli olmak, kentsel dönüşüm tehdidiyle de dönüşmektedir. Büyük yatırımlarla, AVM’lerle, kapalı sitelerle sıkıştırılan mahallenin; kendi içerisine daha fazla kapandığı, dayanışma ilişkilerine daha çok bağlandığı ancak buna karşın varsılların yaşam biçimine de özendiği gözlemlenmiştir. Varsılların yaşamına özenme olgusu, AVM’lerle yaratılmaya çalışılan yeni yaşam tarzının çeşitli dayanışma ilişkilerini ve sosyal ağları değiştirdiği mahalleli tarafından da fark edilmektedir.

Ev ise, mahalleli için geçişkenliğe sahip, dört duvar ile keskin biçimde, sokaktan ve bahçeden ayrılmış bir mekân olarak ortaya çıkmaz. Yazın evlerin kapısının sürekli açık durması, çocukların sokak – ev arasında oyun oynamaları, bahçelerin duvarlarının olmaması bu geçişkenliği gösterir. Dolayısıyla Derbent için ev, sokaktan tamamen ayrı düşünülebilecek bir alan değildir. Diğer yandan ev; ailenin, akrabaların, hemşehrilerin ve komşuların sürekli birlikte vakit geçirebildikleri bir mekân olarak karşımıza çıkar. Komşularla birlikte ortak yapılan ev işleri, komşu ziyaretleri, kapı önü oturmaları hep bu geçişkenliğin birer kanıtıdır. Başlıkta vurguladığımız gibi Derbent örneğinde, mahalleliler için, içinde yaşadıkları ev; bu evin bulunduğu sokak ve mahalle “yuva” olarak görülmektedir. Yoğun simgesellikle yüklü, yoğun sosyal ilişkileri, psikolojik bağlılığı da içerdiğini düşündüğümüz “Yuvanın, yeni konutlarla ikame edilebilmesi de bu bağlamda mümkün müdür?” sorusu/sorunu cevaplanmayı ve çözülmeyi beklemektedir.

Kaynakça

ALBARELLO Luc, Apprendre À Chercher, L'acteur Social et la Recherche Scientifique, De Boeck & Larcier, 2007.

ASLAN Şükrü, "1970'li Yıllarda İstanbul'da Katılımcılığın Örneği Bir Yerel Kent Deneyimi; 1 Mayıs Mahallesi", in Kurtuluş Hatice (Yay. Haz.), İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Bağlam Yay, 2005, s.267-286.

ASLAN Şükrü, "Sıradışı Mahallede Tarih ve Kimlik Sorunsalı", KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, Sayı: 20, Aralık 2005.

AYATA Sencer, "Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman", Toplum ve Bilim, sayı 46/47, YAZ 1989-GÜZ 1989, s. 101-127.

BALİ Rıfat N., Tarz- I Hayattan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar, İstanbul, İletişim Yay. , 3. Basım, 2002.

BEHAR David, İslam Tolga (Der.), İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

BAYAT Asef, Sokak Siyaseti: İran'da Yoksul Halk Hareketleri, Ankara:Phoenix Yayınları, 2008.

CASTELLS Manuel, Le Pouvoir de l' Identité, Paris: Fayard, 1999.

CHAMBOREDON Jean-Claude ve LEMAIRE Madeleine, "Proximité Spatiale Et Distance Sociale: Les Grands Ensembles Et Leur Peuplement", Revue Française De Sociologie, cilt:XI-I, 1970, s.3- 33.

CHARMES Eric, La rue: village ou décor? Deux rue à Belleville, Creaphis, 2006

CHARMES Eric,"le retour à la rue comme support de la gentrification", Espaces et Sociétés, no:122, 2005, ss. 115-135.

CHIGNIER-RIBOULON Franck, "La Banlieue, Entre Culture Populaire De L'honneur Et Sentiment De Marginalisation", Géographie Et Culture, N° 33, 2000, s.77-79.

CLAVAL Paul, BONNEMAISON, Joel ; CAMBREZY, Luc ; BOURGEOIS QUINTY, L.. "Le territoire dans la transition à la postmodernité", Géographie Et Cultures, Sayı 20, Kış 1996, s.93-112.

DEPAULE J.-C., « Territoire de l'urbain et pratiques de l'espace », in J. Mental ; G. Mutin, Politiques urbaines dans le monde arabe, Lyon : Maison de l'Orient, 1984, s.487.

DI MÉO Guy, "L'identité: Une Médiation Essentielle Du Rapport", Espace/Société' , Géocarrefour, Sayı 77, 2/2002, s.175-184.

ERDER Sema, "Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler: Gecekondu Hareketler", Kent, Yerel Siyaset ve Demokrasi, İstanbul, Demokrasi Kitaplığı, 1998, s.293-309.

FULLILOVE MT., "Psychiatric implications of displacement: contributions from the psychology of place", American Journal Psychiatry, 1996, no:153, s.1516-1523

Yrd. Doç. Dr. Hakan Yücel, Arş. Gör. Gizem Aksüner, Sidal Çakır

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 36. KOLOKYUMU, "*Mekânsal Değişim ve Dönüşüm*", GAZİ ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ, 7-8-9- Kasım 2012 - ANKARA

GÖNEN Zeynep, "Varoşların Zaptiyesi Ya Da Kent Yoksullarının Neoliberal Denetimi", Toplumbilim, Sayı:23, Aralık 2008, s.93-103.

KALAYCIOĞLU Sibel, DUDUHACIOĞLU Başak, Karaçalı Halil, Beyaz Dilek, "Mekânda değişimin algılanması: Ankara Dikmen Vadisi kentsel dönüşümü", 6.Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Aydın, 2009.
http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/kalaycioglu_sibel_duduhacioglu_basak.pdf

KEITH M. Ve PILE S. (der.), Place and the Politics of Identity, Routledge, 1993.

LEFEBVRE Henry, Le droit à la ville ; suivi de, Espace et Politique, Paris: Anthropos, 1972

LUPTON, Ruth "*Neighbourhood effects*": *Can we measure them and does it matter?* Case Paper 73, London School of Economics, Center for Analysis of Social Exclusion, 2003

MOZÈRE Liane, "Territoire Entre Territorialisation Et Déterritorialisation", Intelligences des banlieues, Paris: Eds. De l'Aube, 1999, s.20-23.

PAULET Jean-Pierre, Géographie urbaine, Paris: Armand Colin, 2001.

PÉROUSE Jean-François, Danış A. Didem, "Güvenliğin Mekanda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler", Toplumbilim, No:104, 2005, s.92-123.

PÉTONNET Claude, On Est Tous Dans Le Brouillard, Paris: Edition Gallilée, 1985.

POCHE Bernard, "La Sociologie et la question de l' Espace", in Territoires Sous Influence, PAGÈS Dominique & PÉLISSIER Nicolas, Paris: l'Harmattan, 2000, s.36 -37.

SCHÜTZ A., « Sur les réalités multiples » in NOSCHIS K. et DE CAPRONA D. (der.) Le chercheur et le quotidien, , Paris : Méridiens-Klincksieck, 1987, s.127.

SCHWACH Victor (der.), Psychologie de l'espace, Eds. L'Harmattan, 1998.

SEGAUD Marion, Anthropologie de l'espace, Armand Colin Eds., 2008.

SERFATY-GARZON P., Chez soi, les territoires de l'intimité, Paris: Armand Colin eds., 2003.

ŞEN Besime, "Kentsel Dönüşüm ve 'Kaybetmeden Mücadele Etme Arayışı' Gülsuyu-Gülensu Ve Başbüyük Deneyimleri", ŞEN Besime ve DOĞAN Ali Ekber (Der.), Tarih, Sınıflar Ve Kent, Dipnot Yay., Ankara, 2010.